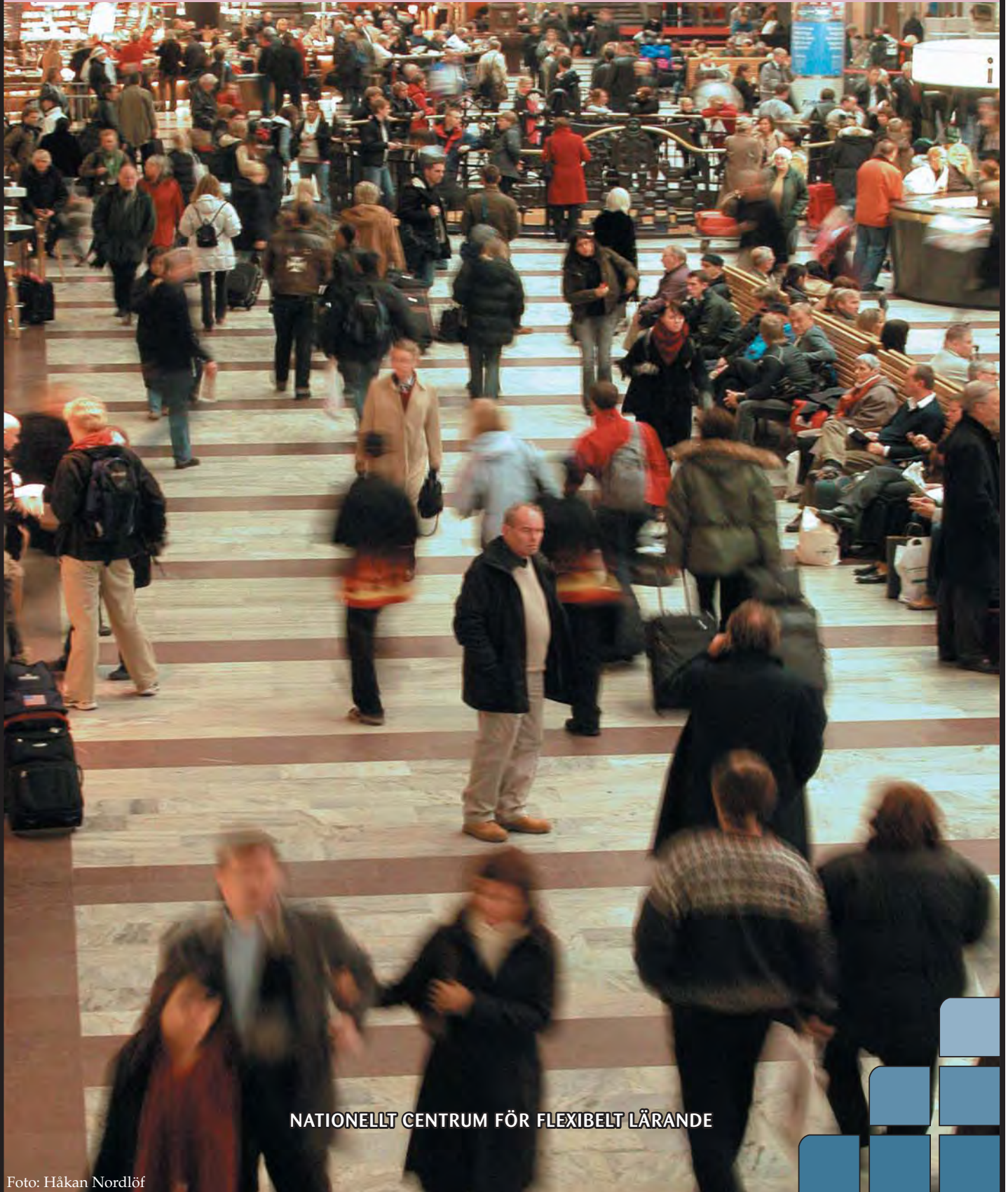

Geografi A

SAMHÄLLSVETENSKAP

NATIONELLT CENTRUM FÖR FLEXIBELT LÄRANDE

Innehåll

	Sidan
Kursmaterial	4
Kursöversikt	5
Studieenhet 1	10
<i>Studiearbete 1</i>	13
Studieenhet 2	16
<i>Studiearbete 2</i>	16
Studieenhet 3	23
<i>Studiearbete 3</i>	25
Studieenhet 4.....	27
<i>Studiearbete 4</i>	27
Biblioteket	
Mål och betygskriter	29
Förslag till olika studievägar.....	32
Värt att veta om geografi.....	39
Internetlänkar och lästips	42
Lösningförslag.....	43

CFL ansvarar inte för fortsatt uppdatering av kursmaterialet.

Vuxenutbildare har full rättighet att återanvända materialet efter eget behov.

/09-2004

Välkommen till Geografi A

Inledning

Hej och välkommen till kursen i Geografi A !
Vi tänkte börja med några rader ur en känd dikt.....

”Snurra, min jord, låt mig följa med dig!
Jag är lika värnlös som du!
Snurra min jord, du får inte ge dig!
Jag vet ingen stjärna som du!
Snurra så följer jag med!
Jag vill leva i fred
Som du....

Jag tror på dig, jord,
och jag följer din stjärnas lag!
Gärna natt, för natt
blir kanske dag....”

Ur Lars Forsell, Snurra min jord

Kursmaterial

Geoguiden,

(sammanslagning av A- och B- kursen), utgiven av Gleerups förlag, författad av T. Persson m.fl.

Anledningen till att vi använder denna sammanslagna lärobok är att Geografi A tidigare var en 50 poängskurs, medan den numera omfattar 100 poäng. Det har inneburit att vi behöver hämta stoff från B-kursboken.

Du studerar inte hela boken, och de resterande delarna lämnas till B-kursen.

Kartbok

Studiehandledning och arbetsbok

Kurskatalog

Du kommer också att behöva en kamera och eventuellt en kompass, ett långt snöre eller ett långt måttband, en vinkelhake/gradskiva och ett stort papper som du själv väljer storlek på.

Kursöversikt

Muntligt introduktionssamtal – en möjlighet

Studieenhet 1

- Kommentarer till kapitlen Vad är geografi?, Geobiosfären, Befolkning och Resurser
- Självtest 1
- Studiearbete 1

Studieenhet 2

- Studiearbete 2 (huvudsakligen kartografiska uppgifter)

Studieenhet 3

- Kommentarer till kapitlen Näringsliv; Jorden, människan och framtiden; och Naturlandskapet i Sverige
- Självtest 2
- Studiearbete 3

Studieenhet 4

- Studiearbete 4 (exkursionsuppgifter)

Slutlig muntlig genomgång

Arbetsboken

Vi har utvecklat ett pedagogiskt verktyg – en Arbetsbok – för att du enklare ska nå dina mål. I den får du redskap för att lyckas bättre med dina studier, t.ex. planering, målformulering och viktiga praktiska tips och råd. Du får arbeta aktivt med din läroprocess. Vissa delar av arbetsboken, med geografisk anknytning, utgör diskussionsunderlag vid den slutliga muntliga genomgången.

Självtester

Liksom andra vetenskaper har geografi sina speciella begrepp. Kännedom om sådana är viktiga för att kunna förstå en geografisk text. I ett par självtester under studiernas gång får du möjlighet att testa dig på några sådana *geografiska termer*. När du har utfört ett självtest kan du titta i avsnittet Lösningförslag till självtest i slutet av denna studiehandledning. Du ska inte skicka in svaren på självtester till din lärare. Vid den slutliga muntliga genomgången, som är betygsgrundande, är det tänkbart att några av dessa geografiska termer i självtesterna kan komma att behandlas.

Lärobokens arbetsuppgifter

I läroboken Geoguiden finns det ett flertal arbetsuppgifter. Dessa ingår inte i Ge A- kursen och behöver inte utföras. För den som vill skaffa sig gedigna kunskaper i geografi utgör de förstas en god källa.

Funktionshinder

Vissa av uppgifterna som är av exkursionskaraktär kan vara problematiska att utföra om du har någon form av funktionshinder. Tag då kontakt med din lärare så får du andra uppgifter. Det gäller också om du har svårt att genomföra den muntliga genomgången.

Muntliga samtal - en möjlighet

Under hela kursens gång har du alltid möjlighet att kontakta din lärare för ett muntligt samtal. Särskilt i början kan det vara värdefullt att få en introduktion till geografikursen, men kanske även under kursens gång. Utnyttja den möjligheten!

Betygsgrundande studiearbeten med valbara delar av olika svårighetsgrad

Varje studiearbete är uppbyggd av tre delar av olika svårighetsgrad. Det finns en G-del, en VG-del och en MVG-del i varje studiearbete. Du kan välja vilken eller vilka av dessa delar du vill utföra. Gör gärna en planering i Arbetsboken.

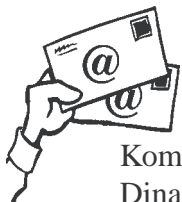
Observera! Alla måste göra G-delen! Du kan inte hoppa direkt till VG- eller MVG-delarna. Du börjar från G-delen och eventuellt, beroende på vilket mål du har, bygger på med VG- och MVG-delarna i nämnd ordning.

De olika delarna av studiearbetet karaktäriseras av olika svårighetsgrad på uppgifterna. G-delens uppgifter motsvarar mål och betygskriterier för betyget G, medan VG- och MVG-delarnas uppgifter motsvarar mål och betygskriterier för respektive betyg. Se mer om detta i avsnittet Biblioteket!

Om du under studiernas gång ändrar ditt betygsmål är det möjligt att komplettera ett studiearbete med ytterligare, ännu inte utförda, delar. Men då måste du sända in *hela* studiearbetet, d.v.s. även redan utförda delar, för att få en helhetsbedömning av ditt studiearbete (= nytt betyg). Men observera! Du får inte göra om en redan utförd, betygsatt, del!

Alla studiearbeten är *betygsgrundande*! Det betyder att du varken behöver utföra ett slutligt betygsprov eller göra en resa, kanske långt, till en plats för att utföra slutprovet. Du sköter allt hemifrån, med undantag för om du själv väljer att komma på ett kurstillfälle i Norrköping!

Varje **del** av studiearbetet besvaras med **maximalt två A4-sidor**, maskinskrivet! (gäller inte studiearbete 2). Ett tips är att du sammanfattar rena faktaupplysningar för att därigenom frigöra plats för eget resonemang.

Kom ihåg att bara skicka ett studiearbete åt gången!
Dina kommenterade studiearbeten hjälper dig att besvara nästa studiearbete ännu bättre! Givetvis kan du börja med nästa studiearbete innan du får svar.

Förslag på olika studievägar

Du väljer själv hur du vill lösa dina studiearbeten och nå kursmålen, d.v.s. du avgör vilka källor du vill använda dig av – läroboken och/eller andra källor. Om du själv önskar kan du använda dig av ett förslag på olika studievägar med sidhänvisningar i Geoguiden som vi har utarbetat. Du finner det i avsnittet Biblioteket- Förslag på olika studievägar.

Slutlig muntlig genomgång

Kursen avslutas med en muntlig genomgång efter att du har genomfört samtliga studiearbeten. Den slutliga muntliga genomgången är obligatorisk och har betydelse för ditt slutbetyg. Genomgången går till så att vi för ett geografiskt resonemang utifrån kurslitteratur, studiearbeten inklusive självtester och vissa delar med geografisk anknytning i arbetsboken. Du bör förbereda dig genom att repetera läroboken, dina utförda studiearbeten samt självtester och arbetsbok.

Den slutliga muntliga genomgången kan ske per telefon eller vid ett personligt möte med din lärare. I båda fallen är det **du** som **ska ta kontakt med din lärare** för att ”beställa en tid”. Lycka till!

Betygsättning

Till grund för ditt slutbetyg i Geografi A ligger en sammanvägning av dina skriftliga studiearbeten och den slutliga muntliga genomgången.

Den muntliga genomgången kan bekräfta eller höja ditt sammanvägda betyg från dina skriftliga studiearbeten, men inte sänka det. Vad som kan hända är att du kan bli anmodad att utföra en rest – antingen någon form av repetition eller någon geografiuppgift, för att få ditt betyg.

På varje enskilt skriftligt studiearbete (4 st.) ges betyg enligt följande:

För en utförd G-del: IG eller G

För en VG-del: IG, G eller VG

För en MVG-del: IG, G, VG eller MVG

För varje studiearbete ges en *helhetsbedömning* = ett betyg.

För ditt slutbetyg ges, som vanligt, något av följande betyg:

IG = Inte Godkänd

G= Godkänd

VG= Väl Godkänd

MVG= Mycket Väl Godkänd

Biblioteket

Ett avsnitt har vi kallat *Biblioteket*. Där kan du finna viktig information av uppslagskaraktär, t.ex. Mål och betygskriterier; Vad karakteriserar de olika betygsnivåerna, Värt att veta om geografi och studieråd, både allmänna och speciella för geografiämnet.

Nu är det bara att sätta igång! Arbeta parallellt med Arbetsboken!
Lycka till, och hör gärna av dig till din lärare under "resans" gång!

Om kursen

Geografi A har inslag av både natur- och kulturgeografi. Du får läsa om olika teman som: geobiosfären (ett samlingsnamn för den fasta jordskorpan, vattnet på jordklotet, lufthöljet och jordens levande varelser), befolkning och miljö. I en värld med växande befolkning, miljöproblem och klimatförändringar, blir kunskaper om geografiska teman viktiga för att vi människor ska kunna utforma ett uthålligt samspel med naturen och kunna undvika konfliktsituationer lokalt, nationellt och internationellt.

Studieenhet 1

Kapitel i läroboken

I denna studieenhet ingår kapitlen

Vad är geografi?, Geobiosfären, Befolkning och Resurser.

Kommentarer till kapitlen i läroboken

Vad är geografi?

Den första delen av kursen utgår från geografibegreppet, och är avsett som en inledning till geografin och de redskap som geografer använder sig av. Ett viktigt avsnitt är Geografiska landskap. Där tas olika landskapstyper upp. Studera särskilt bilderna på s. 12-13! De visar bland annat att naturlandskapet är det landskap som finns i grunden, då man eliminerat alla företeelser som härrör från mänsklig verksamhet. Om du tänker dig planeten Mars så består den bara av naturlandskap.

Grundläggande är också avsnittet om kartor, flyg- och satellitbilder samt fältstudier, som hjälpmedel i den närmaste omgivningen. Den karta som vi alla har i huvudet, d.v.s. den mentala kartan, diskuteras, liksom geografiska informationssystem, GIS. Det sistnämnda har idag utvecklats snabbt tack vare den snabba utvecklingen på IT-området. Det används nu inom de flesta samhällssektorer.

Läs mer om olika kartor i läroboken och i Biblioteket - Värt att veta om geografi.

Geobiosfären

Det här kapitlet handlar mest om naturgeografi. Det är ett viktigt avsnitt för förståelsen av natur och landskap samt för att kunna hantera miljö- och resursfrågorna på ett bra sätt.

Kapitlet börjar med en översikt av jordklotet och dess uppbyggnad, samt plattetektoniken. När man, nästan dagligen, hör om olika vulkanutbrott och jordbävningar i olika medier, kan det vara intressant att veta mer om bakgrunden till sådana naturkatastrofer.

Här behandlas också jordens endogena (inre) och exogena (yttre) krafter, vatten och luft, m.m.

Eftersom geobiosfärens olika delar är en viktig förutsättning för människans verksamhet, är kunskaper om dessa nödvändiga. Det finns många fakta och termer, och frågan brukar uppstå: ”Måste man kunna alla begrepp?”. Precis som historiker brukar få frågan om man måste känna till alla årtal, brukar geografer få frågan om man behöver kunna namn på alla städer, floder, bergarter o.s.v. Ett möjligt svar på denna omdiskuterade fråga skulle kunna vara att, liksom man inom historia måste känna till de väsentligaste årtalen och tidsperioderna, man inom geografin bör känna till en del basfakta. Geografi utgår från helheten, så därför är helhetsförståelse viktigt, men geografifämnet handlar också om att bli bekant med geografiska platser och företeelser, och förstå deras inbördes relationer. Därför är det bra att känna till ett *urval* av ortnamn, huvudstäder, floder, bergarter, avlagringar efter istiden o.s.v. Men förståelsen av huvuddragen och sambanden förblir viktigast, och givetvis går det inte att bli förtrogen med *all* geografi och med alla geografiska företeelser i hela världen. Men visst är det så att ju mer man vet, desto roligare blir det. Ett gott råd är att med jämna mellanrum öppna kartboken och läsa lite här och där. Kartboken är en förträfflig informationskälla, så låt den bli liggande på nattduksbordet!!

Befolkning

Tidigare avsnitt i boken, bl.a. Geobiosfären, har varit naturgeografiska. Nu ska du ge dig i kast med ett av kulturgeografins viktigare avsnitt, nämligen befolkningsgeografi. Här får du studera befolkningsutveckling, demografiska begrepp, befolkningspyramider och den demografiska transitionen. Boken tar upp grundläggande begrepp som demografi, födelsetal (nativitet), dödstal (mortalitet) och migration. Dessa begrepp bör du känna till. Det som är centralt när det gäller befolkning är att se befolkningsförändringars betydelse för naturresurser och miljö. Många människor sliter hårdare på jorden. Vad kan det få för konsekvenser på längre sikt?

Det är viktigt att komma ihåg att hög befolkningstäthet inte är samma sak som överbefolkning. Olika delar av världen har olika möjligheter att försörja människor. Det har till stor del sin förklaring i de geografiska förhållandena även om teknisk utvecklingsnivå och andra historiska förklaringar naturligtvis också spelar in. Kartan på s 89 i läroboken visar det här på ett tydligt sätt. Afrika är inte särskilt tätt befolkat. Europa har en betydligt större befolkningstäthet. Vissa delar av Asien har en mycket stor förmåga att försörja en stor befolkning. Utgå ifrån den här kartbilden och fundera på varför vissa områden är glest

befolkade medan andra är tätt befolkade. En hel del information kan du hitta i kartboken. Det gäller klimat, råvaror, jordförhållanden o.s.v.

När du läser avsnittet kan du tänka på vad en snabb befolkningsökning kan få för konsekvenser för resursförbrukning och miljö. Hur ser påverkan på miljön ut om man jämför rika och fattiga länder?

Resurser

Studierna i Geografi A syftar till att göra dig medveten om resursfrågor och bidra till en ökad förståelse av landskapet som resursbas. Ett viktigt mål för kursen är att öka intresset och ansvaret för resurshushållning och utveckla förmågan att reflektera över olika alternativ för resursanvändning.

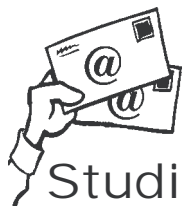
Avsnittet om resurser är en logisk fortsättning på det förra kapitlet som handlade om befolkning. Resonemanget om hur många människor olika delar av världen kan försörja handlar ju om vilka resurser som finns tillgängliga. Resurserna är av olika slag, och möjligheterna att producera livsmedel och tillgången på råvaror och energi, varierar på jorden.

Självtest 1

Förklara följande begrepp, och titta sedan på Lösningförslag till självtest i slutet av denna studiehandledning:

- a) glacialt landskap
- b) mentala kartan
- c) kretsloppssamhälle
- d) sediment
- e) gröna revolutionen
- f) peneplan
- g) monsun
- h) kaledoniska bergskedjan

Studiearbete 1

Uppgifter till G-delen

På denna del, som innehåller frågor av faktakarakteristik och grundläggande förståelse, ska du svara kortfattat. Skriv maximalt 2 A4-sidor, maskinskrivet, på denna del!

1. Vad är naturlandskap respektive kulturlandskap? Hur kan de båda landskapstyperna förändras!
2. Vad är magmatiska, sedimentära och metamorfa bergarter? Hur bildas de? Nämn några bergarter från varje bergartstyp. Tag också reda på skillnaden mellan bergart och mineral.
3. Vad är GIS?
4. Beskriv några olika karttyper och tala om användningsområde och skalor.
5. Beskriv vattnets kretslopp och berätta om vilken betydelse det har för mänsklig verksamhet.
6. Vad innebär följande demografiska begrepp:
  - a) migration
  - b) regressiv befolkningspyramid
  - c) mortalitet
  - d) urbanisering
  - e) transition
  - f) familjeplanering
  - g) befolkningsexplosion
7. Vilken typ av energi tycker du att Sverige borde satsa på? Varför?

Uppgifter till VG-delen

Denna del innehåller frågor som visar både dina *faktakunskaper* och din *kvalificerade förståelse* av geografi. Här ska du utveckla dina svar mer utförligt än i G-delen. Skriv maximalt 2 A4-sidor, maskinskrivet, på denna del!

8. Berätta kort om jordklotets uppbyggnad. Berätta också lite om den s.k. platttektoniken (plattornas rörelser) och om dess samband med fenomen som vulkanutbrott, jordskalv och bergskedjeveckningar. Ge exempel!

9. Vilka faktorer har betydelse för en Orts klimat? Hur är klimatet på din hemort, och varför är det så?
10. Hur har vårt svenska landskap formats? Ge exempel på det i din omgivning! Gå ut i din hemtrakts natur och leta efter spår av naturens endogena och exogena krafter vilka påverkat landskapet.
11. Hur ser den demografiska transitionsmodellen ut?. Tag upp sådant som utvecklingsfaser, orsaker till befolkningsförändringen och modellens betydelse vid prognoser om jordens framtida befolkningstal.
12. Vilka blir konsekvenserna av resursslöseri respektive resurssparande? Jämför de båda förhållningssätten.

Uppgifter till MVG-delen

Denna del, som ska visa att du är *väl förtrogen* med ämnet, förutsätter också *faktakunskaper* och *kvalificerad förståelse*. Här gäller det att själv komma med egna reflektioner, egna tankar och synpunkter. Gör gärna jämförelser av olika företeelser och redogör för samband. Här rör det sig om essäfrågor (essä= liten berättelse). Skriv maximalt 2 A4-sidor, maskinskrivet, på denna del!

Välj ut och besvara endast **tre** av följande frågor!

13. Leta fram en tidningsartikel om någon naturgeografisk företeelse eller händelse, t.ex. ett vulkanutbrott, orkan etc. Sammanfatta, förklara och kommentera den med egna ord, samt beskriv hur just denna naturgeografiska händelse eller detta geografiska fenomen påverkar människan och hennes verksamhet. Skicka med artikeln eller en kopia av den till din lärare.
14. Berätta om raukar och om hur de bildas. Var förekommer de?
15. Diskutera befolkningsökningens konsekvenser för resursförbrukning, landskapsomvandling, levnadsvillkor och miljön.
16. Diskutera hur man på bästa sättet skulle kunna bromsa befolkningstillväxten i världen.
17. Hur ska livsmedelsproduktionen i världen lösas? Ge exempel på åtgärder som enligt din mening är lämpliga för att kunna mätta jordens befolkning. Motivera dina förslag.
18. Berätta om vatten som resurs, och om vilka konsekvenser brist på vatten kan få i olika områden av världen.

19. Tag reda på vad din hemkommun gör för att arbeta för en hållbar ekologisk utveckling som tar hänsyn till resurs-situationen. Kom gärna på egna frågor eller ställ frågor som exempelvis:

- a) Finns det någon ekologisk handlingsplan?
- b) Hur uppmuntrar kommunen genomförandet av källsortering av avfall?
- c) Försöker kommunen att öka miljömedvetandet hos kommunens invånare?
- d) Vad gör kommunen för att minska resursslöseriet?
Redogör för de svar du får tag i antingen via intervju eller genom annan information från din kommun (brukar finnas på biblioteket eller på Internet, etc.)

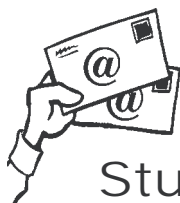

När du har fått tillbaka dina kommenterade studiearbeten rekommenderar jag starkt att du lägger dem i dina samlingar för vidare repetition.

Studieenhet 2

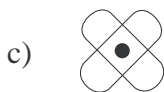
Denna studieenhet är praktisk till sin karaktär, så därför ingår inte några speciella läsavsnitt i läroboken. I stället får du använda den som uppslagsbok. En annan bok som du däremot kommer att behöva mycket är **kartboken!**

Studiearbete 2

Uppgifter till G-delen

1. Titta i en kartbok (för detta ändamål brukar en bilkarta vara bra), och tag reda på vilken längdgrad- breddgrad (longitud- latitud) som din hemort har. Det räcker med hela antal grader, men har du möjlighet så precisera gärna ytterligare.
2. Vad betyder följande karttecken?

3. Utför uppgiften ” En katolsk vallfärd”! Använd kartboken!

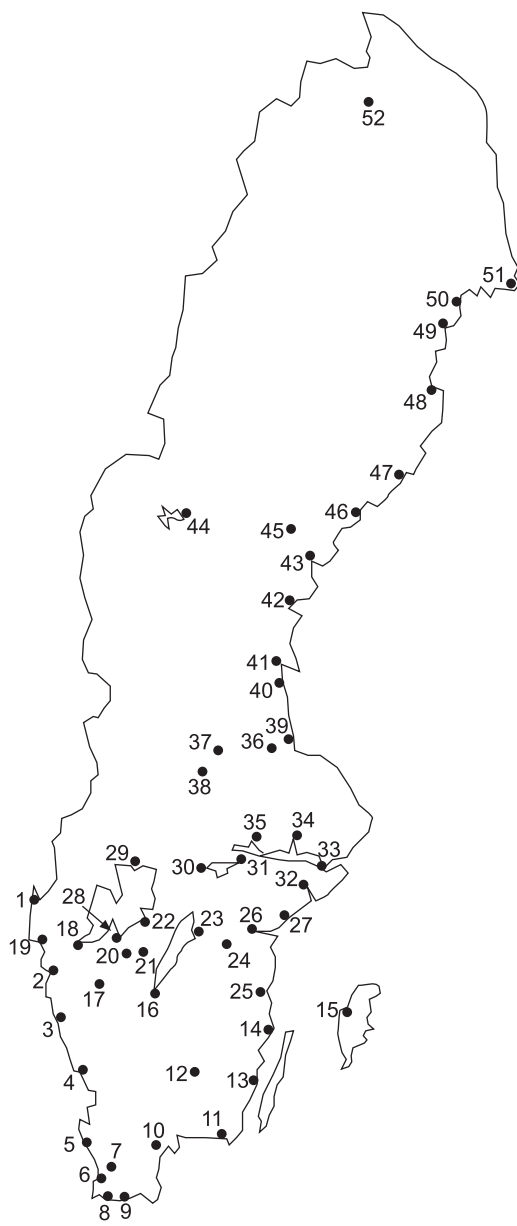
En katolsk vallfärd

Vi startar i klostret i Vadstena. Därifrån åker vi till vårt vänkloster i Galway som ligger i _____. Där far vi stanna över natten. På morgonen åker vi vidare med båt söderut till Santiago de Compostela, som är en mycket gammal vallfärdsort, den ligger i _____. Vi fortsätter in i landet och kommer snart till huvudstaden i det här landet, den heter _____. Därifrån åker vi rakt österut till orten där sommar OS hölls 1992, den ligger på 41° N och 2° Ö, nu är vi i _____. Därefter tar vi båten över till den stora ön som ligger ca 500 km österut, _____, den tillhör _____ Det är landet där han som är överhuvud för vår kyrka bor, hans stora kyrka ligger i en liten stat i det här landets huvudstad som är _____. Kyrkan heter _____ och staten heter _____. Vi åker dit. Därefter beger vi oss söderut till Siracusa som hade sin storhetstid under antiken. Där solar och badar vi lite. Vi blir så intresserade av antiken att vi åker vidare till Grekland där vi springer vi några varv på den första olympiska arenan som ligger i huvudstaden _____

Efter det känner vi att vi behöver ägna oss mer åt vår religion och åker vidare till Israel och staden där Jesus föddes _____. Men nu är det ju snart Påsk så därför vill vi också se staden där han korsfästes, _____. Sedan åker vi ut till flygplatsen och tar ett plan till staden _____ där den enormt stora kyrkan Hagia Sofia ligger. Den byggdes på 500-talet och senare gjordes den om till moské 1435. Staden ligger på båda sidor om Bosporen och heter _____. Landet vi är i heter, _____ och dess huvudstad är _____. Därifrån åker vi norrut med båt över _____ - havet och kommer snart till halvön som har varit semesterort för många gamla sovjetledare, _____. Vi tar oss ett bad och fortsätter västerut till huvudstaden som ligger på ca 45° N och 26° Ö, den heter _____ och vi är i _____. Vi fortsätter norrut till fots över den stora bergskedjan _____ och hamnar snart i _____ där bergskedjan slutar. Vi tar in på hotell i huvudstaden _____ som ligger 50°N och 15°Ö. På morgonen känner vi oss trötta och vi beger oss till en känd vallfärdsort i Frankrike där man kan bli helad genom att dricka vatten. Orten är Lourdes, några km från Tarbes, och den ligger vid foten av bergskedjan _____ som utgör gränsen till _____, men där har vi redan varit så istället far vi norrut till huvudstaden _____, där åker vi upp i Eiffeltornet och ser på utsikten. Nu börjar vi längta hem så vi tar första bästa plan till Stockholm och sedan tåget till _____, där vi började resan.

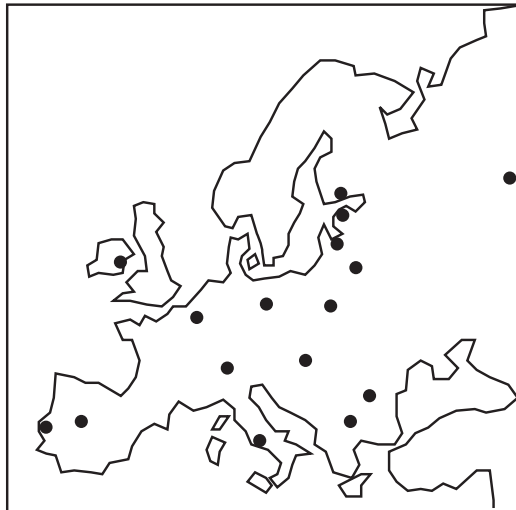
4a. Genomför övningen Sveriges städer!

- 13 _____
- 14. _____
- 15 _____
- 16 _____
- 17 _____
- 18 _____
- 19 _____
- 20 _____
- 21 _____
- 22 _____
- 23 _____
- 24 _____
- 25 _____
- 26 _____
- 27 _____
- 28 _____
- 30 _____
- 31 _____
- 32 _____
- 33 _____
- 34 _____
- 35 _____
- 36 _____
- 37 _____
- 38 _____
- 39 _____
- 40 _____
- 41 _____
- 42 _____
- 43 _____
- 44 _____
- 45 _____
- 46 _____
- 47 _____
- 48 _____
- 49 _____
- 50 _____
- 51 _____
- 52 _____

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____
- 6 _____
- 7 _____
- 8 _____
- 9 _____
- 10 _____
- 11 _____
- 12 _____

4b. Genomför övningen Europas huvudstäder!

Skriv namnet på följande europeiska huvudstäder och placera dem rätt på kartan:

1. Polen:
2. Estland:
3. Ungern
4. Litauen:
5. Spanien:
6. Ryssland:
7. Schweiz
8. Rumänien:
9. Irland:
10. Lettland:
11. Portugal:
12. Finland:
13. Bulgarien:
14. Tyskland:
15. Belgien:
16. Italien:

5. Efter Sovjetunionens fall delades unionen upp i ett antal självständiga stater. Vilka är de, och vad heter de nya ländernas huvudstäder?

F.d. Sovjetunionen

Land:

Huvudstad:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____
14. _____
15. _____

VG- delens uppgifter

6. Använd din kartbok för att samla så mycket information som möjligt om staden Volgograd. T.ex. absolut läge (=längd - breddgrad), relativt läge (i förhållande till någon annan plats, land etc.), bergarter, jordarter, jordmån, landformer, klimatzon, klimattyp, vegetation, näringsliv, befolkning m.m.
7. Rita i diagramform en landprofil från Mangalore till Lhasa.
8. Rita en karta över Sydamerika där du fyller i landsgränser, namn på länderna och deras huvudstäder, ländernas huvudsakliga produktion och befolkningstal.

Uppgifter till MVG-delen

9. Gör en *jämförande* bildanalys ur geografisk synvinkel av nedanstående bilder. Max. 1 A4-sida, maskinskrivet.

Kärnkraftverk

Vindkraftverk

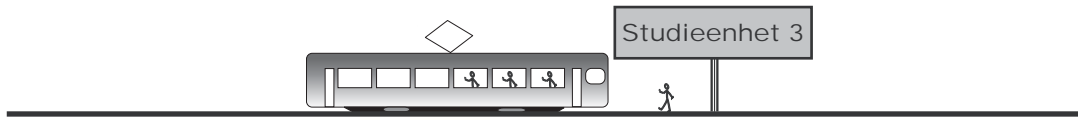
10. Du ska nu, efter s.k. fältmätning, rita en egen karta över ett valfritt område (helst med några träd eller andra föremål), i din närmaste omgivning, 40 x 40 meter. Den färdiga kartan ska vara försedd med

- överskrift
- nordpil (använd kompass)
- skala och skalstreck (5 cm)
- teckenförklaring (du får hitta på egna karttecken om du behöver)
- ditt (kartörens) namn
- datum

Berätta om hur du gick tillväga! Dokumentera ditt område med en kamera och skicka med fotot tillsammans med din karta. Du kan komma att behöva ett större papper eller använda dig av t.ex. ”smörpapper”.

Tips! Använd ett långt, i förväg mätt, snöre som måttband om du inte har tillgång till ett långt måttband. Två andra tips är att utgå från en bas samt att använda dig av en vinkelhake/gradskiva.

11. Tänk dig att du är journalist på en vetenskaplig geografisk tidskrift. Du har varit vid Aralsjön och sett dess problem. Nu ska du skriva en kritisk artikel om läget där, genom att använda dig av kartboken och andra källor. Hur skulle din artikel lyda? Ange dina källor! Max. 1 A4-sida, maskinskrivet.

Studieenhet 3

Kapitel i läroboken

I den här studieenheten studerar du kapitlen Näringsliv; Jorden, människan och framtiden; och Naturlandskapet i Sverige.

Kommentarer till kapitlen i läroboken

Näringsliv

Näringslivet svarar för produktion av varor och tjänster till konsumenterna, och på så sätt berör näringslivet oss alla. I det här avsnittet får du dels läsa om hur det under de senaste århundradena har skett en sektorförskjutning från den primära sektorn (jordbruk, skogsbruk och fiske) till tertiär (tjänste) och kvartär (kunskap och information) sektor. I ett i-land dominerar de sekundära (industri), tertiära och kvartära sektorerna näringslivet. I ett u-land däremot dominerar den primära sektorn. Det beror delvis på att många u-länder producerar råvaror, medan i-länderna mestadels arbetar med förädling.

I avsnittet om näringslivet får du även läsa om vad som påverkar placeringen av verksamheter, s.k. lokaliseringsfaktorer, samt om handel och de viktigaste förutsättningarna för utbytet av varor och tjänster.

Jorden, människan och framtiden

Här får du studera miljöproblemen som finns i världen, t ex försurningen som påverkar våra sjöar, floder, skogar och byggnader. Det kan vara värt att notera att nedfallet över Sverige hela tiden minskar, vilket beror på att man ute i Europa har förbättrat rökgasreningen vid förbränning.

Andra miljöproblem är klimatförändringar med svåra översvämningar, jordskred och snöfria vintrar som kan bero på ökad onormal växthuseffekt, samt ozonlagrets uttunning. I södra Australien är ozonlagret så tunt att man varnar människor från att vistas ute mitt på dagen.

I Europa kan följande inträffa om inget görs åt miljöförstöringen (källa: Aftonbladet):

- ökenspridning i Spanien
- havsvattennivån höjs med en halvmeter
- lövträden breder ut sig på barrträdens bekostnad
- insekterna blir fler
- temperaturen stiger med 1,5 grader

Det här kapitlet är alltså väldigt aktuellt och väl värt att studera!

Naturlandskapet i Sverige

Sverige är ju berömt för sin vackra natur och för sina naturälskande invånare. Ja, visst ska vi vara glada över vår sköna och varierande natur väl värd att vårda. Men hur har den blivit som

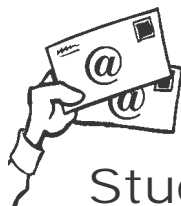

den blivit? Hur kommer det sig att det finns fjäll, skånska åsar (som egentligen är horstar), gotländska raukar eller skärgård? Varför finns det rullstensåsar, flyttblock och drumliner utspridda över vårt land? Och varför finns det landhöjning? Ja, det är frågor som du här får bättre insikter i.

Självtest 2

Förklara följande begrepp. Titta sedan i Lösningförslag till självtester i slutet av denna studiehandledning:

- a) lokaliseringsfaktorer
- b) infrastruktur
- c) biosfär
- d) smog
- e) troposfär
- f) geomorfologi
- g) horst

Studiearbete 3

Uppgifter till G-delen

På denna del, som innehåller frågor av *faktakaraktär* och *grundläggande förståelse*, ska du svara kortfattat. Skriv maximalt två A4-sidor, maskinskrivet, på denna del! Besvara alla sju frågorna.

1. Titta i ditt närområde. Vad finns det för företag. Vad kan anledningen vara att just de företagen ligger där de ligger (lokaliseringsfaktorer). Är det några industrier eller andra företag som har stängts? Vad är anledningen?
2. Ange några förklaringar till Japans framgångar som industrialisation.
3. Varför handlar länder med varandra?
4. Vad är ett NIC-land?
5. Vilka är de största problemen med biltrafiken?
6. Vad innebär försumning?
7. Vad är landhöjningen?

Uppgifter till VG-delen

Denna del innehåller frågor som visar både dina faktakunskaper och din kvalificerade förståelse av geografi. Här ska du utveckla dina svar mer utförligt än i G-delen. Skriv maximalt två A4-sidor, maskinskrivet, på denna del! Besvara **fyra** av dessa sex frågor.

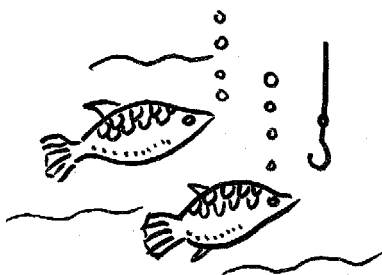
8. Vad innebär problemet med växthuseffekten? Vilka blir konsekvenserna om jordens medeltemperatur fortsätter att öka?
9. Hur har förändringen skett mellan samhällets sektorer (utvecklingen från primär till kvartär sektor). Redogör för orsaker och konsekvenser.
10. Vad finns det för samband mellan jordbruksproduktion och marknad?
11. Hur har Östersjön utvecklats efter istiden?
12. Hur ska vi, enligt din mening, få ett ekologiskt hållbart samhälle med kretsloppstänkande?
13. Berätta något om meteoritnedslag och vulkaner som har förekommit i Sverige.

Uppgifter till MVG-delen

Denna del, som ska visa att du är väl förtrogen med ämnet, förutsätter också faktakunskaper och kvalificerad förståelse. Här gäller det att själv komma med egna reflektioner, egna tankar och synpunkter. Gör gärna jämförelser av olika företeelser och redogör för samband. Här rör det sig om essäfrågor (essä= liten berättelse). Skriv maximalt två A4-sidor, maskinskrivet, på denna del! Besvara dessa tre frågor.

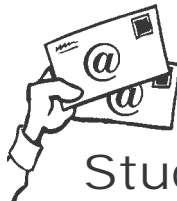
14. Redogör för följande miljöproblem, och ange orsaker, konsekvenser och egna synpunkter:
  - a) övergödning
  - b) ozonlagrets uttunning
15. Vilka orsaker kan finnas bakom ökenspridningen i vissa delar av världen?
16. Om du vore statsminister- hur skulle du
  - a) beskriva Östersjöns miljöproblem?
  - b) rädda Östersjön?

Studieenhet 4

En sak som är bra med geografi är att man har föremålet för studierna även i närmiljön. Det är bara att ta på sig skorna och gå ut, så är man där – i geografin. Ett av målen i Ge A är just att bege sig ut – på exkursion. I den här kursen, eftersom du läser på distans, får du göra den på egen hand – en ”distansexkursion”. Det här sista studiearbetet handlar uteslutande om detta. Så res dig nu från din studieplats (åtminstone bitvis), ta på dig geografiglasögonen och ge dig ut i den geografiska verkligheten! Lycka till!

Studiearbete 4

Gör följande exkursionsuppgift(er). Besvara med maximalt 2 A4-sidor text, maskinskrivet, per del!

Uppgift till G-delen

1. Gå ut i naturlandskapet och leta efter fyra olika, valfria, naturgeografiska företeelser. Med naturgeografiska företeelser menas sådana företeelser som naturen orsakat utan mänsklig inblandning. Det kan vara t.ex. en rullstensås, frostsprängning, en ravin, en meandrande flod eller ett flyttblock. Din uppgift blir att med din kamera ta en bild på varje företeelse, och beskriva i skriftlig form vad du sett, och berätta något om varje företeelse, t.ex. dess uppkomst, bildningssätt eller dess förekomst och utbredning i rummet. Skicka med korten!

Uppgift till VG-delen

2. Nu ska du göra en exkursion dels i en stad (om du bor långt ifrån en stad, t.ex. i glesbygden, får du ta något annat någorlunda tätbebyggt område) och dels i en by. Du ska med din kamera fånga två foton från vardera ställe. Tag kort på sådant som kan vara typiskt. Berätta vad du sett! Gör också skriftligt en jämförelse mellan stad och landsbygd, och beskriv kontrasterna. Reflektera över fenomen som t.ex. urbanisering, glesbygdspolitik och gröna vågen. Skicka med dina foton!

Uppgift till MVG-delen

3. Gör ett studiebesök med anknytning till någon näringsverksamhet. Ex. industri, lantbruk. Planera studiebesöket och dess syfte, och kom på egna frågor att ställa till en intervjuperson som du träffar personligen. En sådan fråga skulle kunna vara: Vad gör ni för miljön?. Redovisa ditt studiebesök med frågor och svar. Hälften av det du skriver ska vara dina egna reflektioner och funderingar, slutsatser, jämförelser etc. Redovisa också dina källor. Om det är möjligt får du givetvis dokumentera ditt studiebesök med din kamera. Lycka till!

När du utfört och skickat in alla dina fyra studiearbeten ska du "beställa tid" med din lärare för Muntlig genomgång.
Ett stort lycka till!

**Skicka in
KURSUTVÄRDERINGEN
till oss när du fått ditt
betyg! Du finner den i slutet av
Arbetsboken.
Tack**

Biblioteket

Skolverkets mål och betygskriterier för Geografi A

Kurs: Geografi A

Kurskod: GE 1201

Poäng: 100

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

- kunna analysera och förstå rumsliga strukturer och processer med hjälp av geografiska teorier och modeller,
- ha kunskap och geobiosfärens olika delar, såsom berggrund och jordar, vatten och luft, vegetation och topografi, som förutsättningar för människan verksamhet,
- kunna redovisa och förstå endogena och exogena processer och hur dessa processer ger upphov till skilda typer av naturlandskap,
- kunna redovisa, analysera och förstå lokala, regionala och globala klimatförhållanden, klimatvariationer och klimatförändringar samt beskriva orsaker till och konsekvenser av naturkatastrofer,
- förstå innebörden av ändliga respektive förnybara naturresurser och kretslopp,
- kunna jämföra och värdera olika alternativ för resursanvändning och resurshushållning samt förstå konsekvenserna av olika ställningstaganden och sätt att agera,
- kunna redovisa och analysera faktorer som kan leda till miljöförstöring av mark, luft och vatten,
- ha kännedom om faktorer som påverkar produktionens och konsumtionens lokalisering och hur detta leder till handel, kommunikationer och kontakter mellan områden,
- förstå hur tekniska och ekonomiska drivkrafter inom näringslivet påverkat och påverkar lokal, regional och global arbetsfördelning och därmed sysselsättning och levnadsvillkor i olika områden,
- kunna analysera och diskutera samband mellan befolkningsfördelningar, ökad resursförbrukning och omvandlingen av landskapet och se konsekvenserna därav för miljö och levnadsvillkor i olika områden,

- kunna samla in, bedöma, bearbeta och presentera geografisk information från kartor, databaser, flyg- och satellitbilder, genom mätningar och iakttagelser i fält, i laborationer och på exkursioner samt ha kunskaper om geografiska informationssystem (GIS).

Betygskriterier

Kriterier för betyget Godkänd

- Eleven redogör för rumsliga strukturer och samband med hjälp av modeller och centrala begrepp.
- Eleven förklarar bakgrunden till skilda klimat och till olika typer av natur- och kulturlandskap.
- Eleven visar med exempel på samband mellan ökad resursförbrukning, omvandling av landskapet och miljöpåverkan och reflekterar över långsiktiga konsekvenser därav.
- Eleven redogör för några viktiga faktorer och drivkrafter påverkar näringslivets rumsliga struktur.

Kriterier för betyget Väl godkänd

- Eleven arbetar med modeller och visar på samband i natur och samhälle.
- Eleven redogör för hur människors verksamheter på olika sätt påverkar naturgivna förhållanden och processer lokalt och globalt.
- Eleven analyserar lokala eller regionala lokaliserings- och sysselsättningsfrågor med hjälp av geografiska informationssystem.
- Eleven analyserar och diskuterar samband mellan förhållanden och förändringar lokalt, regionalt och globalt vad gäller resurs- och miljöfrågor.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

- Eleven använder teorier och modeller i eget arbete, bedömer tillförlitligheten i olika källor och material och formulerar sig på ett vetenskapligt strukturerat sätt.
- Eleven analyserar samspelet mellan flera faktorer såsom naturgivna förutsättningar, befolkningsförändringar, ekonomiska aktiviteter och resursförbrukning och använder vanliga geografiska begrepp.
- Eleven redogör för och diskuterar olika tolkningar av bakgrunden till storskaliga miljöproblem.

- Eleven analyserar olika alternativ för resursanvändning och konsekvenserna därav i olika områden och för olika invånarkategorier.

Kommentarer till betygskriterier

I tidigare förhållningssätt har det gällt att reproducera (ungefär: skriva av) fakta för att nå Godkänd, och att reproducera en betydligt större faktamängd för Väl Godkänd och Mycket Väl Godkänd. Ett sådant förhållningssätt ger inte något gott, bestående, studieresultat. I stället vill vi uppmuntra till att producera, så att säga, ny kunskap. En sådan uppstår då man gör egna reflektioner, drar egna slutsatser, gör jämförelser och för ett vetenskapligt och sammanhängande resonemang – när man satsar på *kvalitet* i stället för kvantitet.

Vad karaktäriserar de olika betygsnivåerna?

Hur de olika betygsnivåerna karaktäriseras är förstås något som ständigt diskuteras, så något definitivt svar på den frågan kan vi inte ge. Vad vi däremot kan nämna är lite grand om hur vi som lärare tänker. Syftet med detta avsnitt är att ge en liten fingervisning om vad som *ungefärligen* krävs. Samtidigt, tror vi, kan det som sägs fungera som mål att sträva mot. Ett tips är att också studera Skolverkets mål och betygskriterier ovan.

G-nivån

Denna kunskapsnivå hör samman med kunskapsformerna *fakta* och *förståelse*. Faktakunskaper är kunskaper som information där man vet att något förhåller sig på det ena eller andra sättet. Faktakunskaperna har en kvantitativ karaktär och man gör ingen åtskillnad mellan ytkunskap och djupkunskap. Att förstå fakta innebär t ex att veta hur vattnets kretslopp ser ut och kunna *beskriva det* på ett riktigt sätt. Man vet att det är si eller så. Att ha goda faktakunskaper och känna till ett ämnes begrepp och speciella språk är alltid viktigt eftersom de är *förståelsens byggstenar*.

Att få goda faktakunskaper tillsammans med *förståelse* är målet med all undervisning. Därför ingår i kraven på G-nivån att individen har en god förståelse av ämnet. Att förstå är att begripa, att uppfatta innebörden i ett fenomen. Man förstår t.ex. innebörden av vattnets kretslopp och känner till vilken betydelse det har för mänskligt liv. Förståelse är ett kvalitativt begrepp och kan vara mer eller mindre kvalificerad. På den här nivån ska förståelsen vara grundläggande.

VG-nivån

Vad som tidigare sagts under G-nivån gäller också här med undantag för att förståelsen ska vara mera kvalificerad. Här gäller det att kunna uttrycka sig på ett strukturerat sätt, kunna göra jämförelser och se samband. En god helhetsförståelse är bra att ha samt att kunna se orsaker och konsekvenser. Att kunna föra ett gott *resonemang* i vilket man använder sig av sina inhämtade faktakunskaper och sin förståelse karaktäriserar denna nivå. Det innebär bl.a. att man på ett gott sätt drar egna slutsatser och kommer med egna kommentarer.

MVG-nivån

På denna nivå gäller det som sagts under G- och VG-nivåerna med några tillägg. Här gäller att man visar på en kvalificerad förståelse och resonerar på ett logiskt och vetenskapligt sätt. Det innebär bl. a. att man är källkritisk och kan hänvisa till använda källor. Det innebär också att man tar upp för och nackdelar med olika fenomen.

MVG-nivån karaktäriseras av en betydande grad av egna *reflektioner* och *funderingar*. Lärprocessen karaktäriseras av att man kommer in på hittills okända stigar. En person på MVG-nivån har god *förtrogenhet* med ämnet vilket kommer till uttryck i en slags ”egendialog” eller dialog med annan person, där nya frågor ställs, besvaras och bedöms. I geografiämnet tillkommer att man visar intresse för att lära känna och förstå människors skilda levnadsvillkor i världen samt visar förståelse och respekt för andras kultur, värderingar och sätt att leva.

Förslag på olika studievägar

Ett viktigt inslag i den här geografikursen är att du har stor möjlighet att styra dina studier själv. Du kan, om du själv önskar, välja mellan olika studievägar av olika svårighetsgrad och kvantitet, och du har möjlighet att under studiernas gång byta studieväg. Du väljer själv den studieväg som motsvarar ditt studiemål (kunskaps och/eller betygsmål)!

För varje studieenhet finns det *förslagsvis* tre möjligheter:

G-mål	→	du studerar Studieväg-G
VG- mål	→	du studerar Studieväg-VG
MVG- mål	→	du studerar Studieväg-MVG

De tre studievägarna har olika kvantitet. Studieväg- G är uppskattningsvis hälften så långt som Studieväg- MVG i storlek (antal sidor i läroboken och antal uppgifter). Studieväg- VG ligger någonstans däremellan.

Fördelen med detta system är att du redan från början, beroende på hur ditt betygsmål ser ut, kan välja hur mycket tid och kraft du vill lägga ner på dina geografistudier.

Alltså: Formulera ditt betygsmål och välj studieväg, om du önskar, d.v.s. bestäm vilka delar av studiearbetet du vill utföra och vilka sidor i läroboken du vill studera! I arbetsboken, under Planering - Arbetsplanering, kan du fylla i hur du vill studera.

Observera! Nedanstående sidhänvisningar i Geoguiden är endast en service för den som så önskar! Det finns inga krav på att du måste studera enligt detta förslag!

Studiearbete 1

	<i>sidor i läroboken</i>
”G-sidor”	7-22, 25-32, 34-35, 38-43, 52-55, 81-93 96-101, 115-121, 133-137, 207-209
”VG-sidor”	44-50, 56-66, 102-103, 122-130
”MVG-sidor	33, 36-37, 50-52, 67-77, 94-95, 103-110, 131-133, 138

Som du nog ser så är det lite opraktiskt att studera enligt ovan eftersom det blir osammanhängande då (bortsett från om du studerar enbart G-sidorna). Därför är det bättre om du studerar någon av nedanstående studievägar som du själv väljer. Sidhänvisningarna ovan kan dock vara bra att ha om du senare tänker komplettera med någon del.

Valbara studievägar

Studieväg - G (70 sidor) →	<i>sidor i läroboken</i> 7-22, 25-32, 34-35, 38-43, 52-55, 81-93, 96-101, 115-121, 133-137, 207-209
Studieväg - VG (99 sidor) →	7-22, 25-32, 34-35, 38-50, 52-66, 81-93, 96-103, 115-130, 133-137, 207-209
Studieväg - MVG (125 sidor) →	7-22, 25-77, 81-110, 115-138, 207-209

Studiearbete 2

Denna studieenhet är praktisk till sin karaktär, så därför ingår inte några speciella läsavsnitt i läroboken.

Studiearbete 3

”G- sidor” →	141-152, 178-179, 187-202, repetera 207-210, 221, 236-242
”VG-sidor” →	153-164, 202-207, 222-232
”MVG-sidor” →	165-173, 176-177, 211-217, 232-235

Valbara studievägar

Gör precis som förut, välj din egen studieväg nedan !

	<i>Sidor i läroboken</i>
Studieväg- G (42 sidor) →	141-152, 178-179, 187-202, 207-210 (repetition), 221, 236-242
Studieväg- VG (69 sidor) →	141-164, 178-179, 187-207, 207-210 (repetition), 221- 232, 236-242
Studieväg- MVG (89 sidor) →	141-173, 176-179, 187-217, 221-242

Studieenhet 4

Den här studieenheten är av exkursionskaraktär. Därför behöver du inte studera några speciella avsnitt i läroboken.

Studieråd – allmänna

För att lyckas riktigt bra i alla studier, och särskilt i studier "på distans", är det viktigt att studiearbete metodiskt. Här nedan följer några studieråd som du gärna får pröva. Men eftersom vi alla har olika lärstilar är det inte säkert att alla råd passar just dig, bara möjligtvis. Det bästa är alltså att pröva sig fram!

1. Gör en studieplanering
2. Studera aktivt och bearbeta kursmaterialet på ett systematiskt sätt
  - a) börja med en *översiktsläsning*
    - studera innehållsförteckning (rubrikerna)
3. Formulera ditt mål med studierna klart och tydligt
  - titta i sakregister
  - läs lite här och där
  - titta på bilderna
  - fundera på de olika avsnitten
  - b) bearbeta varje kursdel noggrant, s.k. *djupläsning*.
Detaljer är ofta viktiga, men "plottra" inte bort dig i dem utan försök fånga huvudtankarna!
4. Använd penna och gärna ett anteckningsblock!
  - stryk under
  - gör anteckningar i marginalen
  - gör sammanfattningar i boken eller i marginalen

Dessa anteckningar är värdefulla då du repeterar!

5. Ha alltid nära till olika sorters referenskällor!
6. Gör i ordning en speciell studieplats åt dig, där du håller god ordning! Experimentera för att finna din bästa studiemiljö!
7. Tag ansvar för dina studier! Tag hjälp av resurspersoner direkt om du behöver hjälp. Avsätt gärna en speciell tid varje dag för dina studier, och håll dig till den tiden.

Studieråd- speciella för geografi

Man kan lära sig geografi på flera sätt än i en lärobok. Natur och samhälle är i sig själva bra ”läroböcker”. Därför vill vi rekommendera att du också studerar geografiska fenomen ute i verkligheten. Gå ut i naturen och leta t.ex. efter spår från istiden, eller studera en meandrande flod. Även i massmedia som TV, radio och Internet samt på biblioteket kan man hitta värdefull geografisk information och nya tankar.

Ha alltid nära till geografiska referenskällor:

- handböcker, uppslagsböcker och geografiska ordböcker
- jordglob
- dina tidigare läroböcker i geografi
- olika kartböcker, kartor
- bibliotekets geografiböcker och geografiska tidskrifter
- geografilänkar på World Wide Web
- familj och vänner

Värt att veta om geografi

Vad är geografi?

Geografi är en omvärldsvetenskap som ger ett tvärvetenskapligt synsätt för studier och analyser av natur och samhälle. Geografi kan karaktäriseras som en rumsvetenskap där begreppet rum syftar på det geografiska rummet, jordytan. Geografer talar ofta med termer som läge, utbredning, lokalisering, plats eller region. I geografiämnet studeras bl.a. hur vår planet är uppbyggd, hur den förändras och hur den skapar olika förutsättningar för människor. Hela tiden handlar det om ett samspel mellan människor och hennes förutsättningar för försörjning.

Geografi betyder, något förenklat, beskrivning av jorden. I geografins barndom, på 1800-talet, var det detta som geografer sysslade mest med. Idag vill geografer inte bara beskriva utan även förstå samband mellan olika växelverkande faktorer som rör vår jord, t.ex. sambandet människa- miljö eller sambandet mellan befolkningsförändringar, ökad resursförbrukning, landskapsomvandling och miljöförstörelse. En anledning till detta är de nya problem som mänskligheten nu står inför, t.ex. miljöproblemen.

Den geografiska vetenskapen är bred och består i huvudsak av två delvetenskaper: *naturgeografi* och *kulturgeografi*.

Naturgeografen sysslar med *naturalandskapet*, d.v.s. det landskap som naturen själv skapar och förändrar. Naturgeografen vill beskriva och förstå de fysiska företeelsernas variation och samband över jordytan (landformer, klimat o.s.v.) och analysera de processer som förändrar dessa företeelser.

Kulturgeografen studerar istället *kulturlandskapet*, d.v.s. det landskap som människan genom sin verksamhet påverkar. Exempel på områden som behandlas i kulturgeografen är befolkning, urbanisering, stadsplanering och spridningsprocesser t.ex. spridning av en sjukdom över ett område.

Nu är det också så att geografer ibland strävar efter att koppla samman kunskaper till en helhetsbild. Därför har man i *regionalgeografen* integrerat naturgeografen och kulturgeografen i en regional syntes.

Geografer använder sig av olika sätt att beskriva verklighetens många små synliga och osynliga geografiska världar i t.ex. *ord, kartor, grafer eller matematiska modeller*.

Olika typer av kartor

En karta är en förminskad och förenklad bild av jordytan sedd uppifrån. På kartan finns en skala angiven som visar hur mycket kartan är förminskad. För att kartan ska vara lättläst används

olika symboler och färger. Grönt kan beteckna skog, vatten betecknas med blå färg och gult öppen mark eller odlad jord. Färgerna kan dock variera mellan olika kartor. Symboler och färger finns förklarade på kartan. På många kartor används höjdkurvor. Med hjälp av dem kan man se nivåskillnader i landskapet. Höjdskillnaden mellan kurvorna kan t ex vara fem meter. Ligger kurvorna tätt visar det att stigningen är brant.

Kartor kan ge en mängd information om t. ex. ägandeförhållanden, jordfart, bergförhållanden, giftutsläpp och farleder. Några myndigheter i Sverige har ansvaret för att framställa olika kartor. Lantmäteriverket ger ut den Gula kartan (den ekonomiska kartan) och den Gröna kartan (den topografiska kartan). De ger också ut en hel del andra kartor som den Blå kartan (vägkartan), Fjällkartan och den Röda kartan (översiktskartan).

Den Gula kartan (ekonomiska kartan) beskriver bebyggelse, vägar, åker och skog. Den visar vad jorden används till. Här kan man se gränser mellan fastigheter. Fornlämningar är också utmärkta på kartan. Tidigare användes skalan 1:10 000 utom i Norrlands inland där man använde skalan 1:20 000. I de nyproducerade kartorna använder man skalan 1:20 000. Det betyder att varje cm i kartan motsvarar 20 000 cm i verkligheten d v s 200 m. Gula kartan kan man köpa från Lantmäteriverket.

Den Gröna kartan (topografiska kartan) ges ut i en skala på 1:50 000 utom för fjällen där skalan är 1:100 000. Här får man en överblick över ett större område och man kan på ett enkelt sätt utläsa höjdförhållanden där varje höjdkurva visar en stigning med fem meter. Gröna kartan är till god hjälp för att studera vattendrag, berg- och terräng, skog, bebyggelse, vägar, stigar o s v. Man kan inte se vad marken används till då det inte görs någon skillnad mellan åker och annan öppen mark. Då får man i stället använda den Gula kartan. Gröna kartan används inom skogsbruk och försvar men också som fritidskarta. Den kan köpas av Lantmäteriverket eller hos bokhandlare.

Statens Geologiska Undersökning, SGU, ger ut **geologiska kartor**, bl. a **Berggrundskartan** och **Jordartskartan**. Berggrundskartan visar förutom bergarter också t ex stenbrott och förkastningsbranter. Jordartskartan visar med olika färger jordförhållanden. Båda kartorna ges ut i skala 1:50 000 och kan köpas av SGU i Uppsala (tel 018-17 90 00) SGU ger också ut Grundvattenkarta och en Biokemisk karta som visar på miljöförhållanden.

Sjöfartsverket i Norrköping ger ut **sjökort**.

Det finns således en mängd olika kartor att välja mellan beroende på vilken slags information man söker. Med hjälp av data-teknik knyter man nu ihop många olika slags kartinformation tillsammans med bl.a. flyg- och satellitbilder i databaser. Det kallas Geografiska informationssystem, GIS. Utifrån ett mycket stort material kan man sedan hämta information och även tillverka nytt kartmaterial alltefter önskemål och användningsområde. Det kan t ex gälla geografisk information som är viktig vid politiska beslut t ex vid vägbyggen.

Tips om Internetlänkar

Skolverkets hemsida:	www.skolverket.se
Naturvårdsverket:	www.viron.se
Greenpeace international:	www.greenpeace.org
Greenpeace Norden:	www. Greenpeace.se
Kartor:	www.city.net/maps
National Geographic:	www.nationalgeographic.com/main.html
Geografilärarnas Riksförbund:	www.mappers.se/georiks.html
Sveriges Amatörgeologer:	www. Sarf.org
Virtual Library - Geografi:	http://geography.pinetree.org

Lästips

Hellspong/Löfgren,	<i>Land och stad</i> , Gleerups förlag
Lundqvist, J.,	<i>Geologi</i> , Studentlitteratur
Manneby, H.,	<i>Båtsman Humbla - dagboksanteckningar från Vanadisexpeditionen 1883-1885</i>
Simmons, I.,	<i>Miljöhistoria</i> , Studentlitteratur
Svenska Turistföreningen,	<i>Känn ditt land</i> (serie om svensk natur och kultur)

Sveriges Nationalatlas (SNA). I detta värdefulla uppslagsverk ingår ett flertal geografiska teman, t.ex. Sveriges kartor.

Lösningförslag till självtester

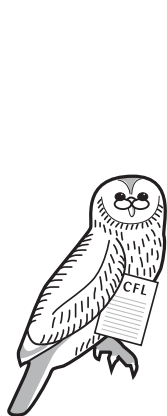
Självtest 1

- a) glacialt landskap – ett naturlandskap som är format av glaciärer och inlandsis. Man brukar i det här sammanhanget tala om glaciala sediment, d.v.s. avlagringar från is. Sverige är, efter att ha genomgått flera istider, täckt av mängder av sådana rester, t.ex. morän, rullstensåsar, ändmoräner osv. Men det glaciala landskapet präglas också av erosion i berget, t.ex. jättegrytor. Det är djupa gropar som bildats genom utsvarvning av snabbt skummande och virvlande vatten, med bl.a. sten och grus som slipande material.
- b) mentala kartan - människans inre föreställning om hur omvärlden ser ut, var olika platser ligger, hur man tar sig till dessa samt hur man värdesätter olika platser. Ett annat namn på mentala kartan är kognitiva kartan.
- c) kretsloppssamhälle – ett samhälle där produktion och konsumtion sker med minsta möjliga förbrukning av råvaror och icke förnybara resurser, samtidigt som avfall och utsläpp minimeras, återanvänds eller återförs till naturliga kretslopp utan att rubba dem.
- d) sediment – avlagringar från vind, vatten eller glaciäris. Man talar också om sedimentära bergarter, vilka är lagrade bergarter, t.ex. sandsten.
- e) gröna revolutionen - I bl.a. Asien, på 1960-talet, började man öka skörden kraftigt med hjälp av aktiv växtförädling, intensiv gödsling och konstbevattning.
- f) Peneplan – en nästan plan, vidsträckt, erosionsyta i ett fast berg. Ett vattendrag, t.ex. en flod, strävar att ständigt sänka vattenytan av det landskap, över vilket det rinner fram, för att därmed sänka sitt lopp mot erosionsbasen, oftast havsytan. Slutresultatet är ett peneplan. Även större bergskedjor kan brytas ner på detta sätt. Ex. på peneplan är Västgötaslättens urbergsyta och det inre av Småland.
- g) Monsun – årstidsvind som under sommaren för in fuktig vind från havet över en kontinent. Under vintern sveper monsunvindarna ut från kontinenten. Sydöstra Asien är ett typiskt monsunområde.
- h) Kaledoniska bergskedjan – ett annat namn på vår svenska fjällkedja. Den uppkom för ca 400 miljoner år sedan då den amerikanska plattan kolliderade med den europeisk-afrikanska plattan, alltså som en konsekvens av kontinentalförskjutningen. Förutom i de svenska fjällen är den kaledoniska bergskedjan belägen vid östra Grönland, Skottland-Irland, Newfoundland och Appalacherna i USA.

Självtest 2

- a) lokaliseringsfaktorer – förhållanden som inverkar på var ett företag eller en verksamhet etablerar sig, t.ex. närhet till råvaror, energi, marknad, arbetskraft, kunskap, ägarens hemort. Det finns flera olika lokaliseringsteorier, t.ex. Webers teori om industrilokalisering och von Thürens teori om jordbrukslokalisering.
- b) Infrastruktur – dels fysisk infrastruktur: fasta anläggningar och nätverk som är nödvändiga för att ett samhälle ska fungera, t.ex. vägnät, vatten och avloppssystem och nät för eldistribution. Dels också social infrastruktur: daghem, skolor och sjukhus.
- c) Biosfär – allt levande på jorden och den miljö de bebor, d.v.s. hav, sötvatten och land med växter och djur.
- d) Smog – dimma som innehåller mycket rök och föroreningar. Bildas ofta vid inversion.
- e) Troposfär – nedersta delen av atmosfären, upp till 10-15 kilometers höjd. Här utspelas det vi kallar väder. Temperaturen högst upp ligger på mellan 50-80 minusgrader C.
- f) Geomorfologi – läran om jordytans landformer och om hur de bildas och omformas.
- g) Horst – landområde som höjt sig mellan parallella förkastningar, ex. Skånes åsar.

Avslutning

Nu har du kommit till slutet av kursen...

Vi hoppas att du har haft roligt och att du har lärt dig mycket om vår gemensamma omvärld. Hoppas att du kommer att ha nytta av dina geografistudier i framtiden!

